

G. M. VAN KLEEF

Een kerk te koop in Zwartemeer

Een monumentale planningsfout in Drenthe

Aan de grens van ons land ligt het dorp Zwartemeer, een plaatsje met een veenkoloniale oorsprong in het midden van de vorige eeuw. Het dankt zijn naam aan het drooggevallene Zwarte Meer, dat zijn water door de aanleg van de kanalen voor de ontginning van het hoogveen geheel verloor.

Als zoveel van de dorpen in de laatste veenkolonisatie van Nederland – het gaat hier om de ontginning van het vroegere Bourtangeroeras – is aan de huidige ruimtelijke ordening de werkvolgorde bij de afgraving van het hoogveen af te lezen. De huidige bebouwing is geconcentreerd langs de kanalen op de zandgronden die na de verwijdering van het veenpakket overbleven.

Deze bebouwing werd vooraf gegaan door een provisorische bebouwing op het hoogveen, die uiteraard verdween als deze veenlaag aan verwijdering toe was ('aan snede' was). Midden in een dergelijk bouwproces kwam de katholieke kerk van de H. Antonius van Padua tot stand.

Als opvolger van een noodkerk werd tussen de toen aanwezige definitieve bebouwing aan de kanalen in het noorden een ruime kerk gerealiseerd.

Men had toen de gedachte dat de bebouwing in het zuiden na de afgraving ook definitief zou worden en de kerk midden in het dan gevormde dorp zou komen te staan. De tijd heeft echter anders geleerd. Door de verminderde interesse in turfproducten is in diezelfde periode de ontwikkeling van Zwartemeer grotendeels beëindigd en raakte het zuidelijk hoogveengebied geheel ontvolkt. De kerk kwam daarvoor niet in het midden, maar aan de uiterste zuidelijke rand van het dorp te staan. Het is daarom begrijpelijk dat, toen de rijksoverheid dit met subsidie mogelijk maakte, in de zestiger jaren werd gekozen voor een nieuwe kerk op een veel noordelijker plaats. Sinds die tijd staat de kerk leeg en vormt een bron van zorg voor de achtereenvolgende eigenaren.

Een monumentale kerk

De uit Enschede afkomstige architect *Joh. Sluysmer* bouwde diverse kerken in het oosten en noorden van ons land. Bekende

kerken van hem staan o.a. in Sneek en Zwolle in een stijl, die volgens *Catholica* ('s-Gravenhage, 1955) verwant is met die van *Granpré Molière* en *Kropholler*. Dit geldt in mindere mate voor zijn uit 1921 daterende Antoniuskerk in Zwartemeer, gebouwd door de gebroeders *Koenders* te Enschede.

Observatie levert hier een wat geabstraheerde neo-gothiek op met een overheersende centraalbouw, gerealiseerd onder twee kruisende zadeldaken gedekt met pannen. De binnenzijde van de kerk bestaat voornamelijk uit een imponerend koepelgewelf, bestaande uit vier gewelfvlakken in het centrum en uitlopend in acht vlakken aan de randen. De noord- en zuidzijden worden gevormd door zeer korte transepten en de westzijde door een zangertribune zonder orgel. Aan de oostzijde bevindt zich het priesterkoor met twee zijkapellen (er was uiteraard genoeg ruimte om de kerk te oriënteren). Van het aanwezige interieur zijn een zandstenen Maria-altaar en een wat gehavend Jozefaltaar nog het meest interessant. Hoewel dit niet is nagegaan in het archief van de parochie, wijst

bestudering van het Jozefaltaar in de richting van het atelier *Cuypers & Stoltzenberg*, zodat het in elk geval veel ouder moet zijn dan de kerk zelf.

De huidige onderhoudstoestand van het casco van de kerk is nog steeds goed. Dit kan echter niet worden gezegd van de binnenkant van het gebouw. Twintig jaar leegstand hebben hun sporen nagelaten op het binnenschildderwerk.

De kerk in particulier eigendom

Nadat de parochie was verhuisd naar het nieuwe gebouw, kwamen kerk en pastorie leeg te staan. Alleen voor begrafenissen op het nabijgelegen kerkhof werd de kerk nog incidenteel gebruikt. Vanaf dat moment ontstond dan ook de gebruikelijke strijd tussen de kerkelijke en de burgerlijke overheid over een nieuwe bestemming van het gebouw. Zo staat er in het bestemmingsplan van de gemeente Emmen vermeld dat het monumentale gebouw gehandhaafd dient te blijven vanwege zijn karakteristieke silhouet (zie foto). Diezelfde gemeente weet echter geen raad met de grote inhoud van deze kerk. Ook een herbestemming als sociaal-cultureel centrum is vanwege de excentrische ligging niet mogelijk. De parochie kampte met dezelfde problemen, zodat een particuliere koper als een oplossing werd beschouwd. Via een goedwillende tussenhandelaar leek deze te zijn gevonden, tot op de dag van overdacht bleek dat de potentiële koper niet voldoende draagkrachtig was. Sinds dat tijdstip bezit – vanwege de toen gekozen juridische constructie – de betrokken tussenhandelaar en complete eigen kerk. In de daarop volgende jaren lukte het wel om de pastorie te verkopen, maar voor de kerk werd nooit een nieuwe eigenaar gevonden. Ook een advertentie in de huizenbijlage van de Telegraaf leverde niet het gewenste resultaat op.

De huidige eigenaar zou echter nog steeds de kerk graag op een goede manier gebruikt zien. Via deze publicatie roept hij daarom belangstellenden op een nieuwe bestemming te vinden voor dit gebouw. Hij is bereid de kerk voor een bedrag van f 65.000,- te verkopen aan degene die dit monumentale gebouw op een goede wijze opnieuw kan gebruiken. Voor dit bescheiden bedrag kan worden beschikt over een goed onderhouden gebouw met een grote inhoud. De gemeente Emmen is bereid om het betreffende bestemmingsplan zodanig te wijzigen dat in de kerk een atelier, een expositieruimte, een kantoor of een combinatie van deze bestemmingen met een woonhuis kan worden ondergebracht.

Belangstellenden worden van harte uitgenodigd om contact op te nemen met de auteur van dit artikel (tel. 05910-28487), die hen de gegevens kan verstrekken over de huidige eigenaar. Mogelijk kunt u dit artikel ook onder de aandacht brengen van potentiële gebruikers. U helpt daarmee aan het behoud van een monumentaal pand in Zwartemeer!

G. M. van Kleef is hoofd van de afdeling personeel en organisatie van de gemeente Emmen en correspondent van het Cuypers Genootschap voor Drenthe.

De RK Kerk van de Heilige Antonius van Padua in Zwartemeer